

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ

У статті розкрито сутність понять «освітнє середовище», «освітнє середовище закладу дошкільної освіти»; розглянуто підходи до визначення сутності освітнього середовища закладу дошкільної освіти; охарактеризовано шляхи забезпечення ефективного розвитку особистості в умовах закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: освітнє середовище; розвиток особистості; середовище; освітнє середовище закладу дошкільної освіти.

Поняття «середовище» системно актуалізується з ХХ століття (педагогіка прагматизму Дж. Д'юї; предметне середовище за М. Монтесорі; Вальдорфська педагогіка Р. Штайнера; дитяче середовище за Н. Йорданським; педагогіка середовища за С. Шацьким; соціальне середовище дитини за П. Блонським; середовище виховання за Я. Корчаком; педагогіка оточуючого середовища за А. Макаренком; предметно-просторове середовище за Є. Тихеєвою та ін.).

Проте, ретроспективний аналіз джерельної бази дозволяє зробити висновок, що починаючи вже з XVII століття, класики зарубіжної педагогіки наголошували на важливості прямого та опосередкованого впливу освітнього середовища на розвиток і становлення

особистості. На сьогодні у педагогічному просторі більшість вчених розглядають поняття «освітнє середовище» як феномен, що прямо чи опосередковано впливає на розвиток його суб'єктів.

У полі зору сучасних дослідників різні аспекти означеної наукової проблеми: діагностика ефективності освітнього середовища (С. Дерябо); педагогічна сутність феномену «освітнє середовище» (Т. Гущина); виховний потенціал середовища (К. Куракін, Н. Селиванова); середовищний підхід у вихованні (Ю. Мануйлов, К. Приходченко); освітнє середовище в концепції розвивального навчання (В. Слободчиков); креативне компетентнісно-розвивальне освітнє середовище (Л. Шкерін); проектування освітнього середовища (В. Ясвін); організація навчання як звичайного плину життя дитини у спеціально створеному середовищі (Н. Михайленко, Н. Короткова, Л. Новикова, С. Новосьолова та ін.); вплив освітнього середовища на раннє дитинство (А. Рейнолдс, П. Стівенс, Е. Хігінс); розвиток дитини у природному, соціальному, економічному та культурному середовищі (П. Брандт, М. Текстор, П. Тіссен); теоретичні основи проблеми взаємодії людини і середовища (А. Бандура, Р. Бейкер, Л. Виготський, Дж. Гібон, К. Левін, М. Хейдметс); значущість середовища у процесі становлення і розвитку особистості на різних етапах життя (К. Абульханова-Славська, Н. Крилова, О. Леонтьєв, Д. Маркович, М. Черноушек); освітнє середовище як чинник освіти особистості (М. Братко, Н. Гонтаровська, В. Желанова, В. Козирєв, Ю. Мануйлов, Т. Менг, К. Приходченко та ін.).

Так, дослідниця М. Братко аналізуючи наукові підходи до тлумачення поняття «освітнє середовище», прийшла до висновку, що «освітнє середовище варто розглядати як загальний, сукупний, об'єднаний, інтегральний, цілісний чинник розвитку і становлення особистості, що відіграє значну роль у модифікації її поведінки, впливає на розвиток і формування здібностей, потреб, інтересів, свідомості» [1, с. 16].

У результаті досліджень В. Ясвін робить висновок, що освітнє середовище це система впливів і умов формування особистості за заданим

взірцем, а також можливостей для її розвитку, що є в соціальному і просторово-предметному оточенні [6, с.14]. Як зазначає В. Ясвін, тип освітнього середовища визначається умовами і можливостями середовища, що сприяють розвитку активності (або пасивності) дитини, її особистісної свободи (або залежності). Дослідник стверджує, що освітнє середовище не має чітко фіксованих меж. Останні визначаються самими суб'єктами освітнього процесу (керівниками освітньої установи, педагогами, батьками, дітьми). В. Ясвін стверджує, що кожен визначає межі власного освітнього середовища [6, с.193].

К. Крутій вважає, що змістовні характеристики освітнього середовища закладу освіти визначаються тими внутрішніми завданнями, які він ставить перед собою. Набором та ієрархією цих завдань визначають зовнішні (доступні спостереженню й фіксації) характеристики освітнього середовища. До них належать й інші критерії, які умовно вчена поділяє на такі: змістові (рівень і якість культурного змісту), процесуальні (стиль спілкування, рівень активності), результативні (розвивальний ефект) [2].

В. Ясвін підходить до аналізу освітнього середовища з позиції системи параметрів, що дають можливість моделювати й проектувати, а також оцінювати якість освітнього середовища. Вчений виокремлює чотири «базових» параметри опису: широта, інтенсивність, міра свідомості та стійкість, а також чотири параметри «другого» порядку: емоційність, узагальненість, домінантність, соціальна активність[6].

Досить ґрунтовно, освітнє середовище презентовано у психологічних працях. Доведено визначальну роль зовнішніх умов, тобто середовищних, у поведінці, діяльності, розумовій та фізичній активності, розвитку людини: С. Рубінштейн (принцип єдності свідомості та діяльності); Л. Виготський (теорія «зони найближчого розвитку»); О. Запорожець (спонтанний характер механізму саморозвитку діяльності); В. Рубцов (комунікативний розвиток в освітньому середовищі).

Узагальнюючи наукові підходи до тлумачення складного, багатомірного і суб'єктивного поняття «освітнє середовище», можемо констатувати, що

більшість науковців під середовищем розуміють оточення, що складається із сукупності природних, матеріальних, соціальних чинників, які прямо чи опосередковано впливають на особистість. Визначають його як процес діалектичної взаємодії соціального, просторово-предметного та психодідактичного компонентів, що утворюють систему умов і впливів, яка забезпечує оптимальні параметри освітньої діяльності певного освітнього суб'єкта.

Для нашого дослідження, найбільш важливим є науковий доробок учених, що досліджували середовище закладу дошкільної освіти як систему створення умов і засобів організації навчання, розвитку, виховання дітей дошкільного віку, а саме: саморозвиток дитини в ігровому освітньому середовищі (Є. Зворигіна, Л. Парамонова); особистісно-орієнтована взаємодія дитини і педагога в освітньому середовищі (Ю. Шумілова, Є. Царегородцева); пізнавальний розвиток дитини дошкільного віку засобами спеціально обладнаного середовища (А. Вербенець, М. Полякова); вплив предметно-просторового середовища на гендерний розвиток дитини (І. Євтушенко).

Розглядаючи освітнє середовище як фактор формування готовності дитини до навчання в умовах дошкільної освіти, М. Урбанська визначає освітнє середовище дошкільного навчального закладу як сукупність спеціально створених матеріальних і духовних умов у відкритій педагогічній системі, в якій за рахунок активної взаємодії педагога і дошкільника на основі принципів синергетики виникає нелінійний резонансний ефект посилення малих педагогічних впливів, що сприяє узгодженню темпів і рівнів розвитку, становленню творчої особистості, а також виникнення якісно нового рівня дошкільної освіти [5, с. 211].

Науковець С. Новосьолова, досліджуючи проблему проектування розвивального середовища ДНЗ, під освітнім середовищем розуміє систему матеріальних об'єктів діяльності дитини, яка функціонально моделює зміст її духовного і фізичного розвитку [3, с. 58].

Отже, освітнім середовище дошкільного навчального закладу стає тільки тоді, коли виконує свої основні завдання: забезпечує розвиток дітей дошкільного віку, охорону та збереження їхнього здоров'я, необхідні умови у випадку інклюзивної освіти; здійснює корекцію недоліків розвитку; враховує особливості розвитку та саморозвитку. Вважаємо, що основною умовою реалізації виховної функції середовища є особистісно-орієнтована взаємодія дитини і педагога.

На основі проведеного аналізу розглядаємо освітнє середовище дошкільного навчального закладу як цілісний чинник психологічного та особистісного розвитку дитини, що відіграє визначальну роль у забезпеченні її потенціалу, реалізації вроджених програм, можливостей у самовизначенні та самоактуалізації.

Список літератури

1. Братко М.В. Управління професійною підготовкою фахівців в умовах Університетського коледжу: теоретичний аспект / М.В.Братко // ScienceRise: Pedagogical Education. – 2016. – № 7 (3). – С.9-16. Режим доступу: DOI: <http://dx.doi.org/10.15587/2016.74526>.
2. Крутій К.Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу: монографія у 2-х ч. – Ч.1. – Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС» ЛТД. – 2009. – 320 с.
3. Литвиненко С.В. Развитие познавательной активности в преддошкольный период / С.В. Литвиненко // Журнал научно-педагогической информации [Электронный ресурс]. – 2010. – 4. – Режим доступу: <http://www.paedagogia.ru/2010/41-04/208-litvinenko>.
4. Новоселова С. А. Развивающая предметная среда: метод. рек. по проектированию вариативных дизайн-проектов развивающей среды в детских садах и учеб.-воспит. комплексах. / С. А. Новоселова. – М.: Академия, 1995. С. 58.
5. Урбанская М. В. Образовательная среда как фактор формирования готовности ребенка к обучению в условиях дошкольного образования: дис... кандидата пед. наук: 13.00.01 / Урбанская Маргарита Викторовна. – Санкт-Петербург, 2010. – 211 с.
6. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / Вітольд Альбертович Ясвин. – М.: Смысл, 2001. – 365 с.

Авторська довідка

Маршицька Вікторія В'ячеславівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання НАПН України.

08200, Київська обл., м.Ірпінь, вул.Садова, 69, кв.28,

(038)097-770-40-28, vmarshytska@gmail.com